

ANDRZEJ KAIM SAC

Katedra Teologii Ekumenicznej IE KUL

KSIĘGA EKUMENICZNYCH PYTAŃ I ODPOWIEDZI

Zdzisław J. Kijas OFMConv. *Odpowiedzi na 101 pytań o ekumenizm*. Kraków: Wydawnictwo WAM 2004 ss. 369. 101 pytań o...

Pojęcia „ekumenizm”, „ekumenia”, „ruch ekumeniczny” na dobre zagłębiły w świadomości współczesnego chrześcijaństwa. Od Soboru Watykańskiego II są to też słowa-klucze do określenia zasad życia Kościoła i kształtowania jego przyszłości. We współczesnym społeczeństwie coraz częściej zauważa się próby określania przymiotnikiem „ekumeniczny” sfery odniesień pozareligijnych – jako specyficznego stylu zachowań ludzkich czy określenia pewnych sprawności godzenia różnic lub przeciwności¹

Paradoksalnie zjawisko to przypomina pewne kulturotwórcze elementy, które towarzyszyły narodzinom nowożytnego ruchu ekumenicznego. Był to bowiem czas przełomu wieków, narodzin epoki zwanej dzisiaj industrialną i budowania zrębów współczesnej Europy. Niekwestionowanym wyrazem uniwersalizmu kultury chrześcijańskiej jest ów ruch ekumeniczny, który w swojej fundamentalnej warstwie ujawnia charyzmatyczne postawy niezadowolenia z porządku społeczno-religijnego i buntu przeciwko zdomowieniu chrześcijaństwa w postoświeceniowym podziale wyznaniowym. Zjawiskiem towarzyszącym był ruch przebudzeniowy (pietystyczny, misyjny, zjednoczeniowy), ogarniający całe chrześcijaństwo przełomu wieków, a przybierający różnorodne formy instytucjonalne w społecznościach wyznaniowych. Uwieńczeniem

---

¹ Mówienie o ekumenicznym stylu bycia przenoszone jest na sferę ludzkich odniesień: szacunku dla intymności, inności i praw do wyrażania własnych przekonań. Prof. B. Wolniewicz w swoich analizach filozoficznych współczesnych modeli wspólnoty ludzkiej jeden z nich, ze względu na sprawność godzenia przeciwności, nazywa modelem „ekumenicznym” Por. Z. Musiał, B. Wolniewicz. *Ksenofobia i wspólnota*. Kraków: Arcana 2003 rozdz. *Teorie wspólnoty* (s. 28-34).

tych nowożytnych dążeń i formą instytucjonalną wspólnego charyzmatu jest Światowa Rada Kościołów.

W perspektywie współczesnych wyzwań stawianych chrześcijaństwu ten właśnie wyraz uniwersalizmu kultury religijnej zasługuje na jasną i jednolitą interpretację. Mimo podejmowanych wysiłków jeszcze zbyt często odpowiedzi na pytania o ekumenizm należą do sfery najbardziej prowokacyjnych pytań z historii Kościoła²

W świetle wymogów, którym winien sprostać ekumenizm epoki globalnej i multimedialnej (łączy zagadnienie ekumenii z procesem integracji), nie sposób pominąć szerszego kontekstu wielkich zmian społecznych i politycznych, którym towarzyszyła ewolucja chrześcijańskich postaw: od świadomości podziału wyznaniowego do dialogu ekumenicznego. To przede wszystkim czasy definitywnego odejścia od odziedziczonego z antyku modelu chrześcijańskiego imperium, kształtowania się nowego porządku republikańskiego i państw etnicznych. W tym kontekście rodziły się zręby różnorodnych nurtów zjednoczeniowych: wyznaniowo-integracyjne i chrześcijańsko-uniwersalistyczne, które ostatecznie ukształtowały ideę wspólnej, chrześcijańskiej ekumeny.

Nie można tu zapomnieć o wpływie procesu emancypacji świata anglosaskiego – przejścia od tradycyjnych struktur Imperium Korony Brytyjskiej do Wspólnoty Narodów (przez struktury Stowarzyszenia Wolnych Narodów, Stowarzyszenia Wolnych Państw ku strukturom Międzynarodowej Rodziny Narodów) i jego wpływie na proces kształtowania się współczesnej Europy i świata. W tym kontekście widoczne są uwarunkowania katolickiego preekumenizmu przełomu wieków. Przebudzeniu religijnemu i rozwojowi ruchu misyjnego w Kościele towarzyszył dialog z Kościołem angikańskim. Na ile próbie pozyskania Anglii – wówczas „portu” do Trzeciego Świata – towarzyszyła myśl o przewyciężeniu historycznych podziałów i pragnienie dawania wspólnego świadectwa światu niechrześcijańskiemu?

To również okres sprzyjający stawianiu prostych pytań i poszukiwań prostych odpowiedzi na wyzwania, które podjęło ówczesne chrześcijaństwo. Jedno z nich, pytanie o jedność kultury chrześcijańskiej we współczesnym świecie legło u początków nowożytnego ruchu ekumenicznego.

Dzisiaj, w perspektywie tych uwarunkowań historycznych i w kontekście nowych wyzwań rodzi się pytanie: na ile był to ruch religijny, a na ile kryptoreligijny? Jest to jedno z najbardziej prowokacyjnych i fundamentalnych pytań o ekumenizm. Skoro pytamy o fundamentalne wartości chrześcijańskiej kultury europejskiej, jej korzenie i ducha, o kondycję chrześcijaństwa wobec wyzwań zsekularyzowanego świata, odpowiedzi na pytania o ekumenizm nie mogą pomijać kontekstu kultury chrześcijańskiej, która jest nośnikiem i wyrazem najgłębszych wartości Dobrej Nowiny w świecie. W obliczu kryzysu starych instytucji i postrzegania chrześcijaństwa w kategoriach charyzmatu i „wydarzenia” konieczne jest uwzględnianie w formułowaniu

---

² Por. Pierini. *Historia Kościoła. Odpowiedzi na najbardziej prowokacyjne pytania*. Przeł. B. Lachowicz. Częstochowa: Edycja Świętego Pawła 2001 s. 65-99.

odpowiedzi o ekumenizm największego osiągnięcia ekumenicznego ducha w naszych czasach, którym jest niewątpliwie chrześcijańska antropologia.

Wskazanie na ekumeniczne walory humanizmu Boga, który ocala świat przez Syna, może pomóc uwolnić problematykę ekumeniczną z gorsetu zbyt instytucjonalnie i konfesyjnej postrzeganej przeszłości i przywrócić jej pierwotny blask charyzmatu. Zbytne koncentrowanie się na historii ruchu ekumenicznego, jak i na samej duchowości ekumenicznej czyni tradycyjnie podnoszoną problematykę rodzajem „ekumenicznej gnozy”, a formułowane odpowiedzi często jeszcze są zbyt odległe od problemów, które stawia przed wyznawcami Chrystusa dzień dzisiejszy.

Wyjściem naprzeciw tym aktualnym problemom jest inicjatywa Wydawnictwa WAM i najnowsza publikacja w serii „101 pytań o...”: *Odpowiedzi na 101 pytań o ekumenizm*. W kontekście podnoszonej problematyki można ją nazwać „księgą ekumenicznych pytań i odpowiedzi”. Autorem odpowiedzi jest bowiem teolog znany z wielu publikacji z zakresu teologii dogmatycznej i ekumenizmu – o. prof. dr hab. Zdzisław J. Kijas, franciszkanin, Dyrektor Międzywydziałowego Instytutu Ekumenii i Dialogu PAT. Trzeba przyznać, że wiele z postawionych pytań żywo przypomina pytania z egzaminu licencjackiego z początku lat dziewięćdziesiątych. Wówczas była to wiedza dla wąskiego kręgu „wtajemniczonych”. Jednakże, ku pokrzepieniu serc, trzeba stwierdzić, że sytuacja diametralnie się zmieniła. Jak bardzo? Przekonujemy się już ze wstępu. Autor wyjaśnia, że owe pytania stawiali ludzie młodszy i starszy, osoby wykształcone i zdobywające wykształcenie, zaangażowani w życie Kościoła, jak i stojący nieco na uboczu, pochłonięci sprawami dnia codziennego. Chociaż różne w treści, wpływały one zawsze z głębokiej troski o jedność Kościoła. Interesowano się więc przyczynami podziałów i szansą na ponowne zjednoczenie, trudnościami w przeszłości i tymi, które nadal jeszcze przeszkadzają nam, chrześcijanom, zgodnie dawać przed światem świadectwo o Bogu, który jest Miłością.

Teolog zwraca uwagę, że kierowane pytania nie wpływały jedynie z ciekawości, ale bardzo często z rzeczywistej troski o czytelność Chrystusowego nauczania i wiarygodność Jego świadków, za których prosił, aby „stanowili jedno” (J 17, 21). Dlatego obok pytań „jak”, padały także pytania „co”: co my, jako chrześcijanie, osoby duchowne i świeckie, starszy i młodzi, możemy uczynić dla jedności Kościoła? Jakie zadania spoczywają na nas? Ale też: jak bronić się przed zniechęceniem i słabnącą nadzieją, że osiągnięcie jedności jest możliwe?

Owocem owego dialogu o ekumenizmie, zdaniem Autora „wspaniałego spotkania” ze „wspaniałymi ludźmi”, jest ta „Księga ekumenicznych pytań i odpowiedzi” oraz przekonanie, że przyszłość ekumenii jest w gestii ludzi o sercu wrażliwym i uważnych oczach. Widzi zapotrzebowanie na ludzi mądrych, którzy pomagając, równocześnie nie szkodzą. Do nich przede wszystkim kieruje swoją najnowszą publikację – *Odpowiedzi na 101 pytań o ekumenizm*.

Tę wielość i różnorodność poruszanej problematyki Autor starannie porządkuje i oświetla w trzech perspektywach czasowych: ekumenicznej przeszłości, teraźniejszości i przyszłości. Układ rozdziałów tej osobliwej „Księgi ekumenicznych pytań

i odpowiedzi” wskazuje, że Autor ani na chwilę nie zapomina o swej funkcji „pedagoga” (gr. παιδαγωγός) i chęci towarzyszenia pytającym w ich dążeniu do pogłębienia wrażliwości ekumenicznej. Tym celom służy kategoria „dialogu ekumenicznego”, która nadaje dynamizmu poruszanej problematyce i czyni ją niezwykle aktualną i pasjonującą.

Na całość ekumenicznej perspektywy składa się VIII bloków tematycznych (rozdziałów), które ukazują ów dynamiczny aspekt chrześcijaństwa w dialogu. Dodatkowej witalności nadają pytania stawiane przez konkretne osoby. Tworzy to specyficzną atmosferę dialogu o dialogu i sprawia, że udzielone na nie odpowiedzi okazują się wielką pomocą dla wszystkich zainteresowanym dialogiem ekumenicznym i pobudzają do odpowiedzialności za jego rozwój. Takie bowiem jest pragnienie Pana i taka też jest „droga” Kościoła. Dlatego w prezentacji książki warto zwrócić na nie szczególną uwagę.

Rozdział I: *Początki i rozwój ekumenizmu* – s. 19-78 (Dlaczego mówimy o jednym Kościele i zarazem o wielu Kościołach? Czy podziały, które nastąpiły w ciągu dziejów, dotknęły jedności Kościoła? Jak pogodzić wiarę w jeden Kościół z faktycznymi podziałami wśród chrześcijan? Skąd wzięła się nazwa „ekumenizm”? Jakie były przyczyny podziału Kościoła na Wschodzie? Jakie były przyczyny rozłamu w Kościele katolickim w XVI w.? Co to jest tradycja reformowana i luterańska? Kto zapoczątkował dialog ekumeniczny? Kiedy pojawiły się pierwsze próby dialogu ekumenicznego i kto był ich pionierem? Czy wszystkie Kościoły chrześcijańskie równie chętnie przystąpiły do dialogu ekumenicznego? Czy Kościół katolicki od razu włączył się w dialog ekumeniczny? Czy katolicy czekali na dyrektywy Watykanu, które pozwalały im włączyć się w dialog ekumeniczny, czy może sami podejmowali jakieś działania w tym kierunku? Czy wszyscy papieże jednakowo troszczyli się o rozwój dialogu ekumenicznego? Co nowego do dialogu ekumenicznego wniósł Sobór Watykański II? Jaki jest wkład Jana Pawła II do ekumenizmu? Dlaczego ekumenizm nazywamy „ruchem”? Na czym opiera się dialog ekumeniczny? Jakie są cele dialogów ekumenicznych? Czy ekumenizm jest tylko dodatkiem do życia Kościoła? Jakie Kościoły uczestniczą w dialogu ekumenicznym? Na kim spoczywa obowiązek uczestniczenia w ruchu ekumenicznym?).

Rozdział II: *Sakramenty w życiu Kościoła i w dialogu ekumenicznym* – s. 79-118 (Czym dla chrześcijanina jest chrzest i czy Kościoły doszły do jakichś uzgodnień w sprawie uznania chrztu udzielonego w innym Kościele? Czy chrzest udzielony w jednym Kościele ważny jest również w innym? Jaka jest praktyka w Polsce? Jaka jest nauka Kościoła katolickiego, prawosławnego i Kościołów protestanckich na temat sakramentów? Czy wierni z innych Kościołów mogą przyjmować sakramenty w Kościele katolickim? Czy katolik może uczestniczyć w sakramentach sprawowanych w innych Kościołach chrześcijańskich? Czy katolik może uczestniczyć w nabożeństwach innych Kościołów? Czy protestant lub wierny z Kościoła prawosławnego, który przechodzi do Kościoła katolickiego, musi po raz drugi przyjmować sakra-

menty? I analogicznie – czy katolik, przechodząc do innego Kościoła, musi je powtarzać? Jakie są różnice w sprawowaniu sakramentu pokuty w Kościołach chrześcijańskich? Czy katolik może wziąć ślub w innym Kościele? Czy święcenia kapłańskie udzielane w Kościele anglikańskim są ważne? Jak jest w tej sprawie stanowisko Kościoła katolickiego? Czy w innych Kościołach obowiązuje księży celibat? Czy Kościół katolicki uznaje święcenia kapłańskie udzielane w Kościele prawosławnym i w Kościołach protestanckich? Czy udzielanie święceń kobietom, praktykowane przez niektóre Kościoły, pogłębia przepaść na drodze ku jedności?).

Rozdział III: *Kościoły, które biorą udział w dialogu ekumenicznym* – s. 119-188 (Czy istnieje tylko jeden Kościół prawosławny, czy należy mówić o wielu Kościołach prawosławnych? Co warto wiedzieć na temat Kościoła prawosławnego? Jak doszło do powstania Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego? Jak traktować grekokatolików? Czy są oni w pełnej jedności z Kościołem katolickim i czy obejmuje ich dialog ekumeniczny? Kim są unicy? Kiedy powstał i czym się charakteryzuje Kościół Polskokatolicki? Co to jest Starokatolicki Kościół Mariawitów? W jaki sposób doszło do powstania Kościoła anglikańskiego? Czym charakteryzuje się Kościół anglikański? Jaki charakter ma Kościół metodystyczny? Czym charakteryzuje się Kościół luterński? Obok Kościoła luterńskiego istnieje także bogata wspólnota Kościołów reformowanych. Czy można dowiedzieć się czegoś więcej na ich temat? Co charakteryzuje Kościół Chrześcijan Baptystów? Jaka jest wizja Kościoła w prawosławiu i katolicyzmie? Jak pojmują Kościół luteranie i anglikanie? Co to są „Kościoły wolne”? Jakie są różnice w kalendarzu liturgicznym w różnych Kościołach chrześcijańskich? Jak wygląda kult świętych w Kościołach chrześcijańskich?).

Rozdział IV: *Instytucje o charakterze ekumenicznym* – s. 189-232 (Czy istnieje jakaś instancja jednocząca Kościoły prawosławne, tzn. synchronizująca ich działanie? Czy istnieje jakaś instancja jednocząca Kościoły luterńskie? Co to jest Światowa Rada Kościołów? Czym jest Komisja „Wiara i Ustrój”? Czym jest Komisja „Życie i Działanie”? Co to jest Papieska Rada do spraw Popierania Jedności Chrześcijan? Czym jest Instytut Ekumeniczny w Bossey? Co to jest KEK? Co to jest CCEE? Co to jest Polska Rada Ekumeniczna i kto ja tworzy? Co to jest Chrześcijańska Akademia Teologiczna? Od kiedy istnieje Tydzień Powszechnej Modlitwy o Jedność Chrześcijan? Wiele słyszałem o tzw. Grupie z Dombes. Czy można dowiedzieć się czegoś więcej na jej temat? Jaki jest jej wkład w ekumenię? Interesuje mnie Wspólnota z Tajzé. Czy można prosić o przybliżenie jej historii i działalności na rzecz ekumenizmu? Czy istnieją instytucje wspierające dialog ekumeniczny?).

Rozdział V: *Aktualny stan dialogu* – s. 233-264 (Czego dokładnie dotyczą rozmowy między Kościołami? Jak doszło do powstania „Karty Ekumenicznej”? Jaka jest treść „Karty Ekumenicznej”? Jakie dokumenty Kościoła katolickiego odnoszą się do ekumenizmu? Czy dialog ekumeniczny obejmuje np. wspólnoty mariawickie w Polsce? Czy prowadzony jest dialog z Kościołem Polskokatolickim? Słuchając różnych

wypowiedzi ekumenicznych, odnoszę wrażenie, że Kościół rzymskokatolicki stara się ustępować w różnych kwestiach. Dlaczego nie czynią tego inne Kościoły? Co zrobić, jeżeli druga strona, niekatolicka, nie chce przyjąć fundamentalnych prawd Kościoła katolickiego? W jaki sposób prowadzić dialog ekumeniczny z osobą innego wyznania, która jest szczęśliwa we własnym Kościele? Jak dążenie do jedności powinno się wyrażać w duszpasterstwie? Jakie powinno być odniesienie duszpasterza katolickiego do wyznawców z innych Kościołów i Wspólnot chrześcijańskich? Jak ekumenizm przejawia się w pobożności ludowej poszczególnych Kościołów? W jaki sposób człowiek świecki może pomóc w zjednoczeniu Kościoła? Jaka jest dzisiaj siła ekumenizmu? Czy można już mówić o owocach dialogu ekumenicznego?).

Rozdział VI: *Kwestie teologiczne w dialogu ekumenicznym* – s. 265-310 (Słyszałem o dużym znaczeniu dla ekumenizmu soborowego dekretu *Unitatis redintegratio*. Dlaczego jest on tak ważny i co nowego wniósł w dzieło jednania Kościołów? Jaka jest historia powstania soborowego Dekretu o ekumenizmie i jaka jest jego treść? Jak przedstawia się nauka o usprawiedliwieniu w Kościele ewangelickim? Czy podpisanie Deklaracji w sprawie „usprawiedliwienia” rozwiązało wszystkie problemy między katolikami i luteranami? Czym różni się Kościół od Wspólnoty eklezjalnej? „Bracia odłączeni” czy „bracia rozłączeni” – które z tych określeń jest właściwe? Jakich katolickich dogmatów nie uznaje prawosławie i protestantyzm? Jak rozumieć „jedność w różnorodności” w odniesieniu do Kościoła? W rozmowach na temat przyszłej jedności Kościoła używa się określenia *koinonia*. Co ono oznacza i czym charakteryzuje się koinonijna jedność Kościoła?).

Rozdział VII: *Otwarte kwestie ekumeniczne* – s. 311-338 (Jakie punkty nadal są sporne w dialogu ekumenicznym? Co jest największym problemem w zjednoczeniu Kościoła? Jakich środków (sposobów) należy używać w promowaniu ekumenizmu? W jakim duchu przebiega współpraca między Kościołami prawosławnymi a Kościołami tradycji protestanckiej w ŚRK? Czy towarzyszą jej jakieś trudności? Jak przebiega obecnie dialog katolicko-prawosławny? Jakie są przyczyny aktualnych nieporozumień, konfliktów między Kościołem katolickim a Kościołem prawosławnym w Rosji? Jak przedstawia się problem abpa Lefebvre’a i czy są podejmowane próby pojednania? Czy ekumenizm ma przyszłość, skoro napotyka na tak wiele trudności?).

Rozdział VIII: *Przyszłość ekumenizmu* – s. 339-347 (Jakie są perspektywy dialogu ekumenicznego? Czy ruch ekumeniczny posiada jakiś realny wpływ na elity rządzące dzisiejszym światem? Jakie są granice „kompromisu” w dialogu ekumenicznym? „Jedna owczarnia i jeden pasterz” – kto ma być tym pasterzem? Czym jest sekta i czy możliwy jest dialog z nią?).

Książka jest starannie przygotowana, wyposażona w przypisy (s. 347-354), indeks osobowy (s. 357-360), indeks rzeczowy (s. 361-365) i to, co świadczy o szczególnej więzi Autora z młodym pokoleniu – adresy stron internetowych Kościołów i Wspólnot chrześcijańskich oraz instytucji ekumenicznych (s. 366-367).

Głęboko przemyślany schemat książki: szeroka perspektywa teologiczna i dialogiczny aspekt ekumenizmu w formie i treści wydaje się niezwykle trafną, aczkolwiek trudną próbą upowszechniania języka teologii. Autor uczynił w tej dziedzinie prawdziwy przełom. Dobrze się stało, że profesjonalista podjął trud przygotowania publikacji „dla każdego” Tytuł *Odpowiedzi na 101 pytań o ...*, sugerujący rodzaj literatury popularnej – „z niższej półki” – okazuje się niezbyt trafny. Publikacja zasługuje na miejsce wśród książek „z górnej półki” Jest doskonałą lekturą dla studentów ekumenizmu, nauczycieli religii i wszystkich zainteresowanych różnorodnością życia chrześcijańskiego.

Na szczególne podkreślenie zasługuje umiejętność tworzenia właściwego problematyce ekumenicznej klimatu *in spiritu religioso* (DE 4). Autor potwierdził też wyrażone we wstępie przekonanie, że między pytającymi i udzielającym odpowiedzi zaistniała serdeczna więź i braterstwo ducha. Te cechy wskazują na umiejętność właściwego rozumienia intencji Soboru Watykańskiego II, który w teologicznej kategorii „dialog” postrzega zasadę chrześcijańskiej egzystencji i życia Kościoła (por. KDK 92; KK 37). Poczucie wielkiego szacunku dla rozmówców, umiejętność wsłuchiwania się w pytania i niezwykle ciepło tchnące z kart tej „Księgi ekumenicznych pytań i odpowiedzi” jest wielkim sukcesem Autora – teologa, ekumenisty. W świetle postawionych na wstępie postulatów pod adresem ekumenizmu w wielu punktach publikacja spełnia warunki kulturowej, teologicznej i humanistycznej interpretacji nowożytnego ruchu ekumenicznego. Podjęta przez Autora forma dialogu jest doskonałym środkiem przyczyniającym się do recepcji jakże ważnych osiągnięć ekumenii przez najszersze kręgi wierzących i są cenną pomocą w kształtowaniu ekumenicznego stylu chrześcijańskiego życia. Tchnący z kart publikacji ekumeniczny optymizm i chrześcijańska nadzieja uzupełniają wynikające z przyczyn obiektywnych ograniczenia i niedoskonałości.